

Az Európai Unió bővülésének variációi

Az Európai Unió egyik központi kérdése a tagországok számának növekedése. Abban egyetértés van a jelenlegi és majdani tagok között, hogy a gyarapodás szükséges, kérdés azonban, hogy mikor, kik és milyen feltételek mellett. Bár a Koppenhágai kritériumok (1993) egyértelműen fogalmazzák a csatlakozás országokat érintő feladatait illetően, s a másik feltétel, az európaiság is jól körülírhatónak tűnik, mégis lehetnek - és lesznek - eltérések. A Koppenhágai Kritériumok előírják a demokrácia meglétét, az emberi jogok tiszteletben tartását, a törvényesség betartását, a kisebbségek védelmét. Gazdasági feltétel a működő piacgazdaság, a cégalapítás, a versenyzés szabadsága. A belépni akaró országnak olyan körülményeket kell kialakítania, hogy a közösségi-unions szabályozást, irányelveket, politikákat, az EU törvénykezési gyakorlatát maradéktalanul képes legyen átvenni.

Az eseményekbe beleszól a mindenkori politikai és gazdasági helyzet, érintse ez akár a földrajzi Európa mibenlétét. Variációk tehát méretre, sebességre egyaránt elképzelhetőek.

A 2008 őszi amerikai ingatlanpiaci buborék kipukkadása folytán beállt válság az EU-ra is, majdani tagjaira is kihatott és kihat. Lassult a növekedés, számos helyen visszaesés következett be, nőtt a munkanélküliség és a társadalmi elégedetlenség. Brüsszel nem áll jelenleg olyan jól, hogy gazdagon finanszírozza későbbi tagjai felzárkózását, belső gondjai nagyobbak annál. Az új partnerek is érzik a világgazdasági válság hatásait, így a felzárkózás helyett pillanatnyilag inkább távolodás van. A szakma egy része szerint a konjunktúra jelei már látszanak, és 2010 végére, 2011-re ismét növekedési pályára állhatnak az országok.

Jugoszlávia és a Szovjetunió felbomlása új, független államok keletkezésével járt együtt. Európa országainak száma hirtelen megnőtt, jóllehet összterülete ugyanakkora maradt. A 2004-es és 2007-es kibővülés már adott mintát az uniónak, mit kell, illetve kellene tenni a következő időszakban. Közös a nem-tag európai országokban, hogy valamennyinek van valamilyen formájú megállapodása Brüsszellel. A közeledés

mikéntjére - különösen a sebességére - vonatkozóan azonban több variáció is lehetséges.

Súlyánál fogva az EU nemcsak Európában, a világban is meghatározó. Helyzete minőségi és mennyiségi pozíciójától függ: miként haladnak a jelenlegi tagok a világban, mennyivel kerülnek előrébb-hátrább a nemzetközi összehasonlításban, illetve hogyan bővül az Európai Unió, mennyivel lesz több tagja, s az új tagok révén mennyire erősödik helyzete a világban. Itt is több lehetőség adódik, a fő irányok hátterét igyekszik fölvezetni a tanulmány.

Variációk a további tagságra

A továbbiak az egyes fő országcsoportok politikai-gazdasági felzárkózását, majdani csatlakozását, illetve jelenlegi és várható uniós együttműködését elemzik, előrebocsátva, hogy Brüsszel újabban mind jobban elzárkózik attól, hogy akár bármilyen csatlakozási időpontra is utalást tegyen.

Tagjelöltek

Hárman vannak a csapatban: Horvátország (2004), Macedónia (2005) és Törökország (1999). Közös bennük: gyenge infrastruktúra, szerény külföldi beruházás, iskolázás, társadalombiztosítás elégtelen volta, magas korrupció, szomszédsági határgondok, kisebbségi problémák.

A dátumokból kiderül: Ankara kezdett a legkorábban, - jelenleg mégis ő áll legtávolabb. Problémák az európaisággal, kisebbségekkel, emberi jogokkal, gazdasági felzárkózással változatlanul vannak, s a majdani nagy EU-t teljesen átformálná egy 80, addigra talán akár 100 milliós népességű ország. Megdöbbentők a méretek: elég az ázsiai rész nagyságára és elmaradottságára vagy a kurdok tizenmilliós kisebbségének helyzetére utalni. Nem halad az örmény-török viszony rendezése, pedig Jereván is Brüsszelre kacsint. Ráadásul a belpolitikai helyzet is a közeledés ellen szól, a lakosság fele euroszeptikus, újra erősödőben a tradicionális iszlám. Ugyanakkor a NATO-tagság, a stratégiai helyzet (Fekete-tengeri kijárat, mindkét épülő gázvezeték) bármikor más csatlakozási sebességet indukálhat.

Főbb országadatok

Országnev	Terület (km2)	Lakosság (ezer fő)	GDP/fő (USD)
Horvátország	56 542	4 637	12 346
Macedónia	25 333	2 055	7 750
Törökország	783 562	75 886	7 958

Forrás: nemzeti statisztikák, Világbank, wikipedia

Zágráb számos uniós dicséretet kapott, és sokan már látták, hogy a 2011-es magyar elnökség ideje alatt taggá minősül. A gazdasági válság és a csoporttagság miatt ez pillanatnyilag lassulóban, pedig számos mutató vonatkozásában Horvátország jobban teljesít, mint a legutóbb felvett Bulgária és Románia. A szlovén határvita, a szerb kitelepítés jóvátétele és néhány „apróság” még nem rendezett, valószínűsíthető a késés. Mindezek ellenére reálisnak tűnik, hogy Izlanddal együtt korábban lesz uniós tag, mint csoporttársai.

Macedónia kedvező starthelyzetét mind kevésbé tudja kihasználni, felzárkózási mutatói gyengék, nem látszanak megoldottnak Athénnal kapcsolatos vitái sem, még az ország névhasználatában sincs egyetértés.) Ugyanakkor kicsisége és földrajzi helyzete kifejezetten előny, így jó eséllyel akár az első körbe is bekerülhet, jóllehet erről hivatalosan sehol sincs szó.

A Stabilizációs és Társulási Folyamat (SAP) adta ez első nagy lökést a 2000. novemberi zágrábi csúcstalálkozón, majd ez kiegészült a 2003-as thesszaloniki csúccsal, ahol Brüsszel megismételte az EU-tagság lehetőségét. Az Európai Partnerség itt azt jelenti: Brüsszel elvárja, hogy az érintett (tagjelölt és potenciális tagjelölt) országok külpolitikájának, gazdasági szakpolitikáinak, belpolitikájának prioritása az uniós tagság legyen, ezért cserébe modelleket (jogi és intézményi minták), forrást (pénzügyi és technikai támogatások), eljárásokat (benchmarking és monitoring) és tanácsokat (tanulmányok, elemzések) ad.

Potenciális tagjelöltek

Az uniós terminológia szerint ez öt országot jelent: Albániát és a volt Jugoszlávia további országait. Lényeges szegényebb országok, mint a tagjelöltek, de kicsiségüknél és geopolitikai helyzetüknél fogva viszonylag könnyen tagok lehetnek. Jelenleg Brüsszel egy csoportban kezeli őket, azonban Albánia már előrébb tart a tárgyalásokkal, mint társai. Tirana ugyan mentes a titói örökségtől, de nem a kommunizmusától (Enver Hodzsa), s régi-új szomszédaival való viszony sem teljesen felhőtlen.

2. sz. táblázat

Főbb országadatok

Országnév	Terület (km²)	Lakosság (ezer fő)	GDP/fő (USD)
Albánia	28 748	3 200	5 323
Bosznia-Hercegovina	51 129	4 648	5 827
Montenegró	13 812	598	5 120
Szerbia	88 361	9 964	5 204
Koszovó	10 908	2 100	1 900

Forrás: nemzeti statisztikák, Világbank, wikipedia

A sor végén Koszovó áll, mint újonnan alakult független állam, aminek elismertsége egyelőre EU-n belül sem egységes. Szinte semmi feltételt nem képes teljesíteni, de szigetként nem maradhat ki az unióból, azaz a szomszédok teljesítményének sebessége lesz meghatározó.

A középmezőnyt a három további ország jelenti: Bosznia-Hercegovina, Montenegró és Szerbia. Természetesen az utóbbiak között is vannak különbségek: leginkább Szerbia tér el az átlagtól, a szokásos gondokon túl (háborús bűnösök, határviták, kisebbség, emberi jogok) nem lebecsülendő potenciális orosz irányultságával, méretéből és tradíciójából adódó régióvezetői szerepkör igényével. Brüsszel is kiemelten kezeli: a Belgrádnak juttatott 200 millió eurós MFA (Macro Financial Assistance) vissza nem térítendő támogatás jól példázza az ilyen típusú törekvéseket.

Egy esetleges új balkáni konfliktus kirobbanása egyáltalán nem érdeke az Uniónak. A jugoszláv polgárháború nem is oly régi emléke jó lecke arra, hogyan (nem) tudja Brüsszel a problémát kezelni. Az uniós politikai-katonai intézményrendszer azóta se fejlődött sokat, így egy térségi válsághelyzet során kívüli tagfelvételt is eredményezhet. Akár gyorsítás, akár lassítás: az EU-tagság önmagában még nem oldja meg a térség történelmileg kialakult alapkonfliktusait, ehhez nagyon-nagyon sok idő, jó példa, türelem és a generációk átnevelése kell.

EFTA

Az Európai Szabadkereskedelmi Társulás országai kényelmes helyzetben vannak. Fejlettségük a kontinensen az unión kívüliek között a legmagasabb, s szinte kizárólag rajtuk múlik, hogy mikor lesznek tagok. Korábban legközelebb Norvégia állt csatlakozáshoz, de a népszavazások ennek ellentmondtak. Az Európai Térségben való teljes jogú működése és Schengen aláírása (a többiekénél is) a kapcsolatokat zavartalanná teszi.

3. sz. táblázat

Főbb országadatok

Országnev	Terület (km²)	Lakosság (ezer fő)	GDP/fő (USD)
Izland	103 000	320	35 586
Liechtenstein	160	35	25 000
Norvégia	342 220	4 725	41 941
Svájc	41 290	7 507	35 086

Forrás: nemzeti statisztikák, Világbank, wikipedia

A svájciak sem törekednek az EU-ba, hagyományos szabadságfelfogásuk, pár „apró” eltérés (pl. banktitok értelmezése) ugyan a tagság ellen szól, ugyanakkor számos területen kifejezetten elől haladnak, több uniós tag is sokat tanulhatna tőle, különösen az emberi szabadságjogok értelmezésében vagy a kisebbségek-nemzetiségek helyzetének példaértékű kezelésében. Mindezek ellenére nem valószínű, hogy a közeli jövőben tagok lennének.

Unió csatlakozási ügyben legújabbán Izland került előtérbe, a 2008 őszi gazdasági összeomlás folytán elszakadt csoporttársaitól, s Horvátországgal egyetemben elsőkörössé vált. (Reykjavik számára korábban a tengeri (parti övezet) halászat jelentette a legfőbb ellentmondást, most a válság ezt „überelte”.)

Liechtenstein társadalmi-gazdasági fejlettségénél és méreténél fogva szinte bármikor tag lehet, legfeljebb az adóparadicsom jellegén kellene változtatni. A csatlakozási kérdés nincs napirenden.

Mini államok

A kontinensen vannak, politikailag és gazdaságilag szinte valamennyi feltételt teljesíteni képesek, Schengent és társait aláírták, sőt Andorra kivételével még eurót (fém pénzük a többi övezeti országhoz hasonlóan egyedi, a gyűjtők számára raritásánál fogva különösen értékes a monacói, a san marinoi és a vatikáni érme) is használnak. Tradíciójuknál, államszerkezeti jellegükénél fogva nem valószínű, hogy akár a későbbiekben is az EU tagjai legyenek, bár a történelem már hozott különlegességeket (elég csak a Pápai Államnak az 1815-ös Bécsi kongresszusról való távolmaradását szembeállítani az 1929-es Lateráni konkordátummal).

4. sz. táblázat

Főbb országadatok

Országnev	Terület (km²)	Lakosság (ezer fő)	GDP/fő (USD)
Andorra	468	82	26 800
Monaco	2	32	27 000
San Marino	61	32	34 600
Vatikan	1	1	-

Forrás: nemzeti statisztikák, Világbank, wikipedia

Esetleges különleges nemzetközi politikai helyzetet leszámítva tehát nincs esélye sem a gyors, sem a lassú csatlakozásnak, s ez korántsem hátrány: az öreg kontinens szépségét, varázsát az ilyen típusú kivételek egyértelműen erősítik.

EAP-országok

Az Európai Partnerség (EAP) államai kivétel nélkül a volt Szovjetunióból kerültek ki. Brüsszeli szerződéseik e vonatkozásban egységesek, jóllehet európaiságuk különböző. Fehér-Oroszország, Moldávia és Ukrajna a földrajzi Európában van, Azerbajdzsánnak és Grúziának csak kisebb része jutott ide, Örményország területéből pedig tulajdonképpen semmi sincs itt, viszont uniós mérce szerint (politikai-kulturális értelemben) európai ország.

5. sz. táblázat

Főbb országadatok

Országnev	Terület (km2)	Lakosság (ezer fő)	GDP/fő (USD)
Azerbajdzsán	86 600	8 521	4 782
Belorusz	207 600	9 735	6 900
Grúzia	69 700	4 461	3 038
Moldávia	33 843	3 835	3 374
Örményország	29 800	3 030	2 958
Ukrajna	603 700	45 996	7 200

Forrás: nemzeti statisztikák, Világbank, wikipedia

Eltérők abban a vonatkozásban is, hogy miképp kezelik az emberi jogokat, a demokráciát, a szabadságot, vagy akár a piacgazdaságot és versenyképességet. Gazdasági fejlettségük lényegében balkáni szint, földrajzilag Európa keleti szélén, nagyon gyenge infrastruktúrával, rossz gazdasági szerkezettel, nagy munkanélküliséggel, erős korrupcióval, szakadozott szociális hálóval, erős orosz gazdasági kötődéssel.

Kijev a narancsos forradalom óta Brüsszel felé néz, bár politikája ezt nem mindig tükrözi. Az ország keleti fele Moszkva felé húz, az ott élő emberek jó része ukránul se tud. Az uniós közeledésben több üdítő színt is akad, ilyen például a határ menti együttműködés (Magyarország is kap ebből a keretből), de az ország méretei miatt az ilyen kezdeményezések nem szignifikánsak.

Minszk külpolitikája egyértelműen Moszkva-centrikus. A kommunista hagyományokat nem elfelejtő kormányzás nem kíván közelebbi kapcsolatot Brüsszellel, legalábbis középtávon. A közvélemény se igazán unióbarát, erre Moszkva is nagyban rásegít kedvező energiaárával. A FÁK-országok közül jelenleg ő áll leghátrább a brüsszeli sorban.

A többi ország mindegyike elindult a polgárosodás és piacgazdaság útján, de a rögzőség és ennek megfelelően a haladás eltérő. A már említett MFA keretből Örményország is, Grúzia is kapott 46, illetve 35 millió euró támogatást. A csatlakozási sebességre itt is lesznek variációk, egyrészt, mert nagyon távolinak tűnik az esemény, másrészt a politikai bizonytalanság is nagy. A 2008-as orosz-grúz háború jól példázza a feszültségeket a térségben, s egyben az unió hozzáállását is tükrözi.

ENP

Az uniós szomszédsági politikai (ENP) szinte az összes déli és keleti uniós szomszédra kiterjed, beleértve az egész Mediterráneumot, azaz a Földközi-tenger teljes déli partvidékét is, de a tanulmány címéből és témaköréből adódóan itt csupán két ország érdekes: Kazahsztán és Oroszország. Mindkettőnek kisebb része van csak Európában, de európai ország.

6. sz. táblázat

Főbb országadatok

Országnev	Terület (km2)	Lakosság (ezer fő)	GDP/fő (USD)
Kazahsztán	2 717 300	15 144	8 700
Oroszország	17 075 400	141 800	11 041

Forrás: nemzeti statisztikák, Világbank, wikipedia

A nagyobb gondot önállósági politikai törekvésük okozza, ami nem igazán fér a brüsszeli koncepcióba. Van érvényes szerződésük Brüsszellel, az aláírt PCA életbe is lépett. Moszkva ugyanakkor nem mondott le világhatalmi pozíciójáról, s kedvező gazdasági klíma esetén (olajár-emelés) ismét előtérbe kerülnek a katonai kiadások. A

kazah gázmezők gazdagsága a területet az EU számára stratégiai fontosságúvá teszi. A Déli Áramlat és a Nabucco elkészülte valószínűleg közelebb hozza a térséget az európai országokhoz.

A jelenlegi helyzetben uniós csatlakozásuk nem valószínűsíthető, de Ázsia esetleges drasztikus dominanciája Moszkvát is arra indíthatja, hogy európai szövetségeket keressen, hiszen már most is legfőbb gazdasági partnere: Németország, Franciaország, Nagy-Britannia.

Vitatott országok

Végül, de nem utolsó sorban vannak és várhatóan lesznek bizonytalan helyzetű országok: jelenleg ilyen Abházia, Dél-Oszétia, Hegyi Karabah és Transznisztria. Mindhárom új ország keresi identitását és helyét - Európában. Közös bennük továbbá, hogy függetlenségi státuszuk bizonytalan, nemzetközi elismertségük enyhén szólva hiányos, konfliktusos a nemzetiségi-kisebbségi viszony.

7. sz. táblázat

Főbb országadatok

Országnev	Terület (km²)	Lakosság (ezer fő)	GDP/fő (USD)
Abházia	8 600	250	-
Dél-Oszétia	3 900	70	-
Észak-Ciprus	3 355	264	8 095
Hegyi Karabah	4 458	148	-
Transznisztria	4 163	557	-

Forrás: nemzeti statisztikák, Világbank, wikipedia

Helyzetük rendezése elsősorban szomszédaik majdani EU viszonyának függvénye, így korántsem közömbös jövőjük alakulása. Észak-Ciprus kivételével rendkívül elmaradott, szegény országokról van szó, a koppenhágai kritériumok teljes hiányával, alacsony, inkább semmi foglalkoztatottsággal, nagy korrupcióval, az infrastruktúra teljes hiányával. Mintha megállt volna itt az idő. Még az uniós párbeszéd

megkezdésének feltételei se adottak, variációk a nemzetközi elismerés függvényében itt is lesznek.

Többsebességű bővülés és többsebességű Európa

A három alapvariáció: a normál vagy gyors vagy lassú bővülés. Előbbi az aurea mediocritas, az arany középút, a tervezett menetrendszerűség, azaz Brüsszel tudjon befogadni, és a kívülállók tudjanak megfelelően teljesíteni. Ehhez kell nyugodt nemzetközi politikai légkör, a konjunktúra visszaállása a fenntartható fejlődés, illetve a fölzárkózás irányába, no meg egy kicsi szerencse is...

A gyors tempó legvalószínűbb előidézője a vártnál kedvezőbb világgazdasági klíma, az egyes országok gyors növekedése, a nemzetközi kereskedelem élénkülése vagy különleges belpolitikai, illetve nemzetközi helyzet, ahol a megoldás kulcsa lehet egy gyorsított tagfelvétel. Jelenleg úgy tűnik, hogy a 2008-as válság okozta visszaesés megáll, s 2011 körül ismét lassú fellendülés következik, ami a kis országok közelebb kerülését gyorsíthatja.

A csatlakozási lassúság előidézője ezek ellentéte: dekonjunktúra a világban, elhúzódozó válság, belpolitikai gondokkal küzdő és gazdaságilag gyengén teljesítő EU, továbbá a tagsági politikai-gazdasági követelményekben nehezen haladó külső partnerek. Legalább egy-két évig még ez a variáns tűnik realitásnak.

Az Unió belső növekedése se egyforma, s ez nagyban kihat a bővítési menetrendre. A szlogenként is emlegetett fenntartható fejlődés egy lassú, de biztos tempót jelent(ene). Tény viszont, hogy az unió régióinak fejlődési sebessége nem egységes, variációk itt is adóttak. Kirajzolódóban a gyorsabb centrum: banán alakú térség Dél-Angliától Észak-Itáliáig, s tőle távolodva a lemaradás a megfigyelhető. Egyik variáns lehet egy új centrum-periféria elv megvalósulása, de elképzelhető erőteljesebb és sikeresebb felzárkóztatási politika érvényre jutása a 2013 utáni költségvetési ciklusban. Pillanatnyilag az előbbi esélye a nagyobb. Végül: a belső, azaz régiónkénti sebesség variációit tovább növelhetik az újonnan csatlakozók. Sok évtizednek kell eltelnie, míg a Kelet-Európa - Nyugat-Európa közötti társadalmi-gazdasági határ a földrajzival megegyező lesz.

A variánsok között szerepeltetni kell a széteső vagy lazuló uniót is. Nyilvánvaló, hogy ennek a variánsnak lenne legkomolyabb hatása a bővülési folyamatra: leállna az egész folyamat. A mostani gyenge gazdasági teljesítmény az euroszeptikusok számát gyarapítja. Az se mellékes, hogy az unión belül az egyes országok politikai közeledése se egyértelmű, változatlanul érvényben vannak pl. a benesi dekrétumok, ki lehet utasítani egy EU-ország köztársasági elnökét, stb. A kisebbségi gondokat sehol se sikerült rendezni, az egységes külpolitikai arculat is csupán álom, katonai erőt a NATO jelenti.

Szerepvariánsok a világban

A Lisszaboni Stratégia (2000) úgy fogalmaz, hogy a világ legversenyképesebb, tudásalapú társadalma legyen az EU 2010-re. A fenntartható növekedés azt jelenti, hogy a biztos, lassú, de kiszámítható gyarapodás lényegesen jobb a hektikus, csak időnként gyors, ugyanakkor visszaeséseket is tartalmaz(ható) fejlődésnél. Az az eredeti elképzelés, hogy időben megvalósul, már nem realitás. A 2004-es és 2007-es bővülések nem segítették a folyamatot, igaz, súlyuknál fogva nagyon nem is gátolták. A Tizenötök elkényelmesedését és lelassulását nem lehet a keleti bővülések számlájára írni.

Elképzelhető viszont a versenyképes ágazatok felfuttatása, az infokommunikációs technika adta előnyök jobb kihasználása, a szelektív felzárkóztatási politika, a fejlett személyi és tárgyi infrastruktúra adta előnyök jobb kihasználása, erőteljesebb bekapcsolódás a világkereskedelemben. A keleti partnerek erőteljesebb megjelenése ösztönző erőt jelenthet.

Egyértelmű tény, hogy napjainkban is megkülönböztetett szerepet játszik mind az öreg kontinens, mind a világ gazdaságában az az EU, amelyik alakulását követő első évtizedekben (ötvenes évek vége, hatvanas évek) nagymértékben segítette a tagországok fejlődését, de a hosszabb ideje tapasztalt, a GDP éves 2–3 % körüli növekedése még a fele sincsen a világgazdasági átlagnak, s így a térség növekvő lemaradása prognosztizálható. A jelentkező új kicsik ezen nem sokat tudnak változtatni, a meghatározó továbbra is az európai lokomotívként aposztrofált

Németország, s mögötte az Egyesült Királyság, Franciaország és Olaszország hármasa lesz.

Súlyosbítja a helyzetet, hogy a népesség szinte valamennyi uniós országban előregszik, két-három évtizeden belül meghatározó lesz a nyugdíjasok aránya, emiatt a gazdaság egésze (munkaerőpiac, termelési szerkezet, szociális szféra) teljesen átstrukturálódik. Reális variáns lehet a migráció átértékelése, s egy szó szerinti színesebb Európa létrejötte.

A várható bővülések ellenére az Európai Unió világgazdasági súlya csökken. Az újonnan jelentkező nagyok gyors növekedése (Kína, India, Brazília stb.) pólusátrendeződést hozhat, s a variációk között ott szerepel a hanyatló - fogyó - unió is. Egy-egy nagy külső majdani belépése (Törökország, Ukrajna, Oroszország) természetesen más folyamatokat indukál, s bár ez jelenleg nagyon távolinak tűnik, de nem elképzelhetetlen.

Irodalom:

- Dienes-Oehm Egon (2008): Merre tovább Európa? Európai Tükör, XIII. évfolyam, 4. szám
- Gyalay Mihály (1998): Magyar Igazgatástörténeti Helységnevélexikon Egeler Kiadó, Budapest (szerk.:Vértesy László)
- Huntington, S. P.(1993): Clash of Civilization, Foreign Affairs, 10. szám
- IMF World Economic Outlook (2008), Washington D.C.
- KSH (2207): Egészségügyi Statisztikai Évkönyv, Budapest
- Mészáros Ádám (2007): Regionális integrációk a világgazdaságban, in: Világgazdaságtan, Akadémia Kiadó, Budapest (szerk.: Blahó András)
- Palánkai Tibor (2004): A gazdasági és monetáris unió koncepciója, in: Világgazdaságtan II., Aula Kiadó, Budapest (szerk.: Blahó András)
- Palánkai Tibor (2004): Az európai integráció gazdaságtana, Aula Kiadó, Budapest
- Práger László (2000): Európából a bővülő Európába Aula Kiadó, Budapest
- Török Ádám (2008): Tudomány vagy versenyképesség? Tudomány és versenyképesség! Pénzügyi Szemle, LIII. Évfolyam, 4. szám
- Vértesy László (2008): Közeledő és távolodó világgazdaság, in: Katakizmák csapdája, TSR Model Kft, Budapest (szerk. Palánkai Tibor)
- Vértesy László (2009): Az Európai Unió és a Balkán Európai Tükör 9. szám
- Western Balkan Integration and the EU (2008), The World Bank, Washington, D.C.